

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ καλοῦ.

Ἡ δὲ περὶ καλοῦ θεωρία, νεοφανής καὶ αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, συνήθως Αἰσθητικὴ καλουμένη καὶ ἑλληνικώτερον Καλολογία, εἶναι οὐχ' ἦττον τῆς Ἀγαθολογίας ἐκτεταμένη καὶ σημαντικὴ.

Τὸ καλόν, εἶπομεν, δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ἀληθές δι' ὑπεροχῆς ὀντότητος ὑπὸ τῆς φύσεως ἢ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκφραζόμενον, ἐξ οὗ τὰ διάφορα τοῦ καλοῦ εἶδη, τὸ φυσικόν καὶ τὸ τεχνικόν, τὸ ἰδανικόν καὶ τὸ πραγματικόν, τὸ ἀπόλυτον καὶ τὸ σχετικόν. Καθότι εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὰ διάφορα ταῦτα τοῦ καλοῦ εἶδη πρέπει νὰ ὑπάρχη γενικόν καὶ κοινόν στοιχεῖον συν. . . . ., μὲ τὸ εἰδοποιῶν αὐτὰ ἴδιον καὶ μερικόν. Ἐὰν δὲ διακρινώμεν καὶ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὀρίσαμεν ἐν ταύτῃ καὶ τὸ καλόν.

Πάντα τὰ ὄντα, εἶπομεν, εἶναι ὑπόστασις, μορφή καὶ σχέσις ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Καὶ ἡ μὲν μορφή πάσας περιλαμβάνει τὰς κατὰ τὴν ὁμοίαν φύσιν τῶν ὄντων διαφόρους δυνάμεις, ποιότητας καὶ ἰδιότητας, τὰς ὁποίας ἐτολήσαμεν νὰ συμπεριλάβωμεν ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπωνυμίαν τῆς ὀντότητος. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ὄν ἔχει τὸ τέλος τοῦ, ἢ ὀντότης δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου τείνει εἰς τὸ τέλος τοῦτο καὶ τὸ πραγματοποιεῖ. Ἄλλ' ἡ πραγματοποίησις αὕτη, ἕνεκα τῆς ἀτελείας παντὸς πεπερασμένου καὶ δημιουργηθέντος κτίσματος, εἶναι μᾶλλον ἢ ἦττον πλήρης καὶ ἀτελής ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Αἱ δὲ δυνάμεις ὕσαι, ἕνεκα τῆς ποιότητος καὶ τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀναλογίας καὶ ἀρμονίας, ἐκπληροῦσιν εὐπρεπέστερον καὶ ἐντελέστερον τὸ τέλος, ἀποτελοῦσι, καθ' ἡμᾶς, τὴν ὑπέροχον ἐκείνην ὀντότητα εἰς ἣν ὀφίσταται τὸ καλόν.

Θεωροῦντες τὸ καλόν ὡς ὑπεροχὴν τινα ὀντότητος, δὲν παραγνωρίζομεν, ἀλλὰ φανερώτερον μάλιστα ἀποδεικνύομεν τὴν ἐν αὐτῷ τάσιν πρὸς τὸ ἰδανικόν, τύπον ἀνωτάτης καὶ τελείας καλλοσύνης, ὑπερένω ὄντα τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου, ἀτελῶς καὶ σκοτεινῶς ἀποκαλυπτόμενον ἐνταῦθα καὶ ὑλοποιούμενον ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης. Τὸ ἰδανικόν ἐν τῷ Θεῷ ὑπάρχει, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης ἐμπνεύσεως, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος παντὸς καλοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σύστημα τοῦ παντός δὲν εἶναι εἰμὴ συνδυασμὸς μέσων καὶ τελῶν ἢ τάξις, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀληθὲς ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ἢ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκκοιθεῖσθαι αὕτη τάξις τῶν ὄντων, τὸ δὲ καλὸν εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθὲς δι' ὑπεροχῆς ὄντοῦτος ἐκφραζόμενον, καθὼς τὸ ἀγαθὸν εἶναι αὐτὸ τὸ ἀληθὲς διὰ τῆς θελήσεως πραγματοποιούμενον, διὰ τούτου σαφηνίζεται, ἐπιβεβαιούται καὶ ἀποδεικνύεται ἐναργέστατα ὅτι τὸ ἀληθὲς, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν εἶναι τρεῖς ὄψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τρεῖς δηλώσεις διάφοροι τῆς αὐτῆς παγκοσμίου καὶ καθολικῆς τάξεως.

Τοῦτο δὲ τὸ κοινὸν τοῦ καλοῦ στοιχεῖον εὐρίσκομεν εἰς πᾶν εἶδος καλοῦ, εἰς τὸ τῆς φύσεως ὑλικόν, νοητικόν, καὶ ἠθικόν, καὶ εἰς τὸ ἰδανικόν, εἰς τὸ σχετικόν καὶ εἰς τὸ ἀπόλυτον.

Καὶ τῶντι, ἐὰν ὑποθέσωμεν τὴν ὑπέροχον ταύτην ὄντοῦτητα εἰς τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, ἔχομεν τὸ φυσικὸν καλόν· ἐὰν δὲ εἰς τὰ τῆς τέχνης δημιουργήματα, ἔχομεν τὸ τεχνητόν· ἐὰν δὲ πραγματικῶς ὑπάρχη ἐν τῷ κόσμῳ, ἔχομεν τὸ πραγματικόν· ἐὰν δὲ ὑπάρχη ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν καὶ δι' αὐτῆς προβ.βάζεται εἰς ἀνώτατον βαθμόν, ἔχομεν τὸ ἰδανικόν· ἐὰν τελευταῖον συνάδη πρὸς τὸ παρ' ἡμῶν ἀποδιδόμενον τέλος τῶν ὄντων κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν ἔννοιαν, εἴτε ἀληθῆ, εἴτε ψευδῆ, τὸ καλὸν εἶναι σχετικόν, καὶ ἐὰν συνάδη πρὸς τὸ ἀληθὲς τέλος, τὸ καλὸν εἶναι ἀπόλυτον.

Πολλὰ μὲν εἶναι αἱ συνέπειαι καὶ τὰ πορίσματα, ὅσα δυνατόν νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὀρισμοῦ τοῦ καλοῦ. Ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἀναφέρει ἐπιτροχάδην τὰ κυριώτερα.

α'). Ἐν ᾧ ἐξηγεῖ τί εἶναι τὸ καλόν, περιέχει δυνάμει καὶ τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὅποσον τὸ καλόν εἶναι φύσει καὶ ἐξ ἀνάγκης εὐάριστον. Τῶντι, ἐὰν ἡ τάξις, τῆς ὁποίας ἡ ἐκπλήρωσις εἶναι τὸ καθολικόν καὶ ἀνώτατον τέλος τῆς κτίσεως, ἔχη τρεῖς ὄψεις, τὸ ἀληθὲς, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλόν, καὶ ἐὰν ἕκαστον τῶν ὄντων τῆς κτίσεως τείνη πρὸς τὸ τέλος τοῦ καὶ διὰ τούτου πρὸς τὸ καθολικόν τέλος τοῦ παντός διὰ μέσου τῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων, εἶνε φανερόν ὅτι τὸ εἰδικὸν τέλος ἕκαστου ὄντος δὲν ἀνκκλύπτομεν εἰμὴ παρατηροῦν ποῖται αἱ δυνάμεις αὐτοῦ καὶ ποῖον μέρος τῆς τάξεως δύνανται νὰ ἐκπληρώσωσιν ὄθεν, ἐὰν αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου ἦναι νόησις, ἐνέργεια, καὶ αἴσθημα, φανερόν ὅτι ἐγεννήθη ἵνα γνωρίζῃ τὸ ἀληθὲς, πράττῃ τὸ ἀγαθόν, αἰσθάνηται καὶ ἀγαπᾷ τὸ καλόν. Καὶ ἰδοὺ διατὶ ὁ ἀνθρώπος ἀνεγνωρίσθη ὡς τὸ τελειότατον τῶν ὄντων, βασιλεὺς τῆς κτίσεως, σύνοψις τοῦ παντός, καὶ ἐπίγειος Θεός.

β'). Καταδεικνύει διὰ μιᾶς κατὰ τί ἀληθεύουσιν καὶ κατὰ τί ψεύδονται οἱ τόσοι καὶ τόσον διάφοροι τοῦ καλοῦ ὀρισμοί, ὡς λ. γ.

οὐ θέτοντες τὸ καλὸν εἰς τὸ εὐάρεστον, ἢ εἰς τὸ ὠφέλιμον, ἢ εἰς τὴν ἀρμονίαν, ἢ εἰς τὴν ἀνκλογίαν, ἢ εἰς τὴν συνάρμωσιν τῶν μερῶν, εἰς τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκότων ἢ τῶν χρωμάτων, εἰς τὸ ἀρέσκειον τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ, εἰς τὸ διεγείρειν τὴν συμπάθειάν μας καὶ δι' αἰσθητῶν συμβόλων περιστάνομενον, ἢ εἰς τὴν ἐκφρασιν τοῦ ἀπίρου διὰ τοῦ πεπερασμένου, ἢ τοῦ ἰδανικοῦ διὰ τοῦ πραγματικοῦ κλ. Τεθέντος τοῦ ἀνωτέρου ὀρισμοῦ, δυνάμεθα νὰ διασχυρισθῶμεν εὐλόγως, ὅτι οἱ ἄλλοι πάντες εἶναι ἢ ἀτελεῖς ἢ ψευδεῖς, καθὼ περιλαμβάνοντες ἢ στοιχεῖα ξένα πρὸς τὸ καλόν, ἢ μόνον τινὰ τῶν στοιχείων του, ἢ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ καὶ οὐκ τὴν ἀρχήν, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐκφράζει διὰ τινος γενικοῦ τύπου τὸ συνιστῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ καλοῦ καὶ πικτοῦ καλοῦ.

Δι' αὐτοῦ τελευταίου καθορῶμεν πῶς, πότε καὶ διατί ἔχουσι τὰ ὄντα καλλονὴν καὶ ἐννοοῦμεν διὰ ποῖον λόγον, μολονότι τὸ καλὸν εἶναι ἓν, δύνανται ὅμως νὰ ὑπάρχωσι διαφορώτατα εἶδη καλοῦ κατὰ τὸ διάφορον πνεῦμα τῶν χρόνων, τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων, καὶ πῶς καὶ διὰ ποῖον λόγον οὐχ' ἦττον τοῦ ἀληθοῦς, οὐ- τινος τὸ καλὸν εἶναι μορφή, εἶναι καὶ τοῦτο προσδευτικόν. Ἐκ τούτου δὲ ἀνακαλύπτοντες τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὅποιον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχροῦν, ἢ ἀσχημον, καθὼς ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψευδές, διορῶμεν ἐνταυτῷ καὶ τὸν μυστηριώδη σύνδεσμον τὸν ὅποιον ἔχουσιν αἱ περὶ καλοῦ θεωρίαι πρὸς τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἀνθρωπίνης μαθήσεως.

Εἶδομεν ἄχρι τοῦδε εἰς τί ὑφίσταται τὸ καλὸν ἐν γένει καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν μορφήν αὐτοῦ ἐξαγγέλλουσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὑπόστασιν. Μένει τώρα νὰ ἰρευνηθῶμεν τὰς σχέσεις τοῦ καλοῦ πρὸς τὸν χρόνον καὶ πρὸς τὸν τόπον. Αἱ σχέσεις αὗται πηγάζουσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐκ τῆς ὕλικῆς φύσεως τῶν ἀντικειμένων τῆς καλλιτεχνίας, ἤγουν ἐκ τῆς ὕλης τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς συμμετρίας, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐκ τῆς ἰδανικῆς φύσεως τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐν οἷς ὑπάρχουσι τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς συμμετρίας οἱ καθαροὶ τύποι.

Ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ συμμετρία εἶναι καὶ αὐτὰ δύο στοιχεῖα τοῦ καλοῦ, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸν τόπον καὶ ἐν τῷ ἤδη ἀποδοθέντι ὀρισμῷ τοῦ καλοῦ ὑπονοούμενα, διότι ὑπεροχὴ ὄντητος δὲν ὑπάρχει χωρὶς τινος ρυθμοῦ ἢ συμμετρίας. Ὅμως, ἵνα ὀρθῶς ἐννοήσωμεν εἰς τί ὑφίσταται οὐσιαστικῶς ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ συμμετρία, πρέπει νὰ ἴδωμεν πῶς αἱ ἰδέαι αὗται ἐξάγονται ἐκ τῶν καθολικῶν, καθαρῶν καὶ ἀπολύτων ἰδεῶν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου.

Καὶ ὁ μὲν χρόνος ἀπολύτως καὶ καθ' ἐαυτὸν θεωρούμενος, εἶναι εἰς καὶ ἀδιαίρετος, καὶ, κυρίως εἰπεῖν, τὰ γινόμενα, εἴτε ὕλικά, εἴτε

νοερά, διαδέχονται ἀλλήλα ἐν τῷ χρόνῳ καθότι ἡ διαδοχὴ ὑποθέ-
 ται ὅτι πράγματά τινα παρουσιάζομενα τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, διέρ-
 χονται πάντα δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Ἀλλὰ καθὼς τὰ
 φαινόμενα ταῦτα σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς, πληροῦσι μέρος τι μᾶλλον ἢ
 ἥττον μέγα τοῦ χρόνου, ἔχουσι μᾶλλον ἢ ἥττον μεγάλην διάρ-
 κειαν, οὕτω, σχετικῶς πάντοτε πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ διάνοιαν,
 ἥτις δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ
 διάρκειαν, ὁ χρόνος ἔχει μέρη, καὶ καθὼς τὰ γινόμενα διαδέχονται
 ἀλλήλα καὶ ἕκαστον αὐτῶν τελεῖται ἐν τινι μέρει τοῦ χρόνου,
 οὕτω σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς καὶ οἱ χρόνοι δ' ἀδέχονται ἀλλήλους. Καὶ
 ἀποδεχόμενοι εἰκόνα τινὰ ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ρουεκολλάρδου, ἠδυ-
 νάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ χρόνος εἶναι μέγας ποταμὸς, ὅστις δὲν
 ἔχει οὔτε πηγὴν, οὔτε εἰσοδίας, οὔτε ὄχθας, ἀλλὰ διαρρέει ἐν ἡμῖν
 καὶ ὅτι, μόνον ἐν ἡμῖν δυνάμεθα νὰ παροκτηρήσωμεν τὸν βροῦν αὐ-
 τοῦ. Ἡ διαδοχὴ δύναται λοιπὸν νὰ ἐκληρωθῇ ὡς ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ
 χρόνου μορφή, καὶ ἴσως κατὰ τὴν ἐννοιαν ταύτην ὁ Πλάτων ὠνό-
 μασε τὸν χρόνον κινήτην τοῦ αἰῶνος εἰκόνα. Τὸ δὲ σημεῖον διὰ τοῦ
 ὁποίου τὰ γινόμενα ταῦτα διέρχονται εἶναι τὸ ἐγὼ, ἡ προσωπικὴ
 καὶ ἀτομικὴ ταυτότης τοῦ ἡμετέρου ὄντος, τὸ ὅποιον, καὶ τοι
 κατὰ τὴν μορφήν ἄλλο οὔμενον, δικμῆναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἀναλ-
 λοίωτον, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀπλοῦν καὶ ἀδιείρετον. Τούτου δὲ τεθέν-
 τος, εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ χρόνος δὲν εἶναι εἷς καὶ ἀδιείρετος εἰμὴ
 ὡς πρὸς τὸν Θεόν, καθότι ὡς πρὸς αὐτὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε παρελ-
 θον, οὔτε παρόν, οὔτε μέλλον, καὶ πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν διαδοχικὸν πρὸς
 τὸν Θεὸν εἶναι σύγχρονον. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἀνάγκης συλλαμ-
 βάνει μέρη ἐν τῷ χρόνῳ, διότι καὶ αὐτὸς ζῆ ἐν τῷ χρόνῳ, καὶ συ-
 ναισθάνεται τὴν ἐν χρόνῳ ζωὴν του, δι' ἧς ἔχει συνειδήσεως τῆς
 ἐν τῷ χρόνῳ διαδοχικῆς τῶν φαινομένων πραγματοποιήσεως.

Περὶ δὲ τοῦ τόπου δυνάμεθα νὰ κἀρωμεν τὰς αὐτὰς παρατηρή-
 σεις. Ἡμεῖς δὲν συλλαμβάνομεν ἐν τινι σημείῳ τοῦ τόπου εἰμὴ ἐν
 μόνον πρᾶγμα, καὶ καθὼς ὑπάρχει ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ χρόνῳ δια-
 δοχὴ ἢ διάρκεια, ὡσαύτως ὑπάρχει ἕκτασις ἐν τῷ τόπῳ, καθὼς ὑ-
 πάρχουσι στιγμαὶ διαδεχόμεναι ἀλλήλας ἐν τῷ χρόνῳ, οὕτως ὑπάρ-
 χουσι μέρη συνεχόμενα ἐν τῷ τόπῳ ἢ διαστάσεις· καὶ καθὼς πᾶν τὸ
 ἐν ἡμῖν διαδοχικὸν πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι σύγχρονον, οὕτω πᾶν τὸ πρὸς
 ἡμᾶς ἐπόμενον καὶ συνεχόμενον ἐν τῷ τόπῳ, εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ ση-
 μείῳ συγυπάρχον ὡς πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ὅποιον ὁ τόπος εἶναι,
 ὡς ὁ χρόνος, εἷς καὶ ἀδιείρετος. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἐν τῷ
 χρόνῳ ἔχει μίαν μόνην διάστασιν, τὴν διαδοχὴν, συμισταμένην ἐκ

παραθόντος, παρόντος, και μέλλοντος, ο τόπος έχει τρεις διαστάσεις, μήκος, πλάτος, και βάθος.

Και τὰ μὲν διαδοχικὰ μέρη τοῦ χρόνου κλοῦνται στιγμαί, ὁ δὲ τόπος διαστέλλεται διὰ σημείων και γραμμῶν. Ἡ στιγμή ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς ἐλάχιστον μέρος τοῦ χρόνου, και ἡ γραμμὴ (τὸ πῦρον τῆς ὁποίας εἶναι τὸ σημεῖον) δὲν εἶναι εἰμὴ ἰδανικὴ τις διαστάσις τοῦ τόπου, μία τῶν διαστάσεων του, ἢ μήκος ἀπλατῆς, ὡς φησὶν κῦτῆν ὁ Εὐκλείδης.

Δυνάμεθα λοιπὸν καὶ παραστήσωμεν τὴν διαδοχὴν τῶν χρόνων καθὼς σειρὰν στιγμῶν, διὰ μέσου γραμμῆς διηρημένης ὑπὸ τινῶν σημείων, και τὰς τρεῖς τοῦ τόπου διαστάσεις, τὸ τριγῆ διαστατὴν κῦτοῦ, διὰ τριῶν γραμμῶν πρὸς ὀρθὰς γωνίας διατεταμένων. Τοῦτο δὲ τὴ τριγῶν γραμμῶν και ἢ τὴν σειρὰν τῶν στιγμῶν παραστήσωμεν γραμμῆς δύναται καὶ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ ὑλικά σύμβολα και κί αἰσθηταὶ εἰχόντες τῶν διαστάσεων τοῦ τόπου και τῆς διαδοχῆς τοῦ χρόνου.

Ἀλλὰ τούτου τεθέντος, γίνεται ἄλλοι ὅτι αἱ στιγμαί, καθὼς ἐλάχιστα κλάσματα τοῦ χρόνου, ἢ ἐλάχιστα μέρη κῦτοῦ, εἶναι, και ἐξ ἀνάγκης πρέπει καὶ ἦναι, ἴσαι πρὸς ἀλλήλας. Αὕτη δὲ τῶν μερῶν ἢ ἰσότης, οὐσα ὁ ἴδιος τοῦ χρόνου χαρακτήρ, εἶναι ἢ ἰσοχρονία, ἢτοι ἢ ἴσων χρόνων διαδοχὴ, οὐσιώδης ἀρχὴ τοῦ ῥυθμοῦ. Καὶ ὡσαύτως τὰ μέρη εἰς ἃ διαστέλλεται ὁ τόπος διὰ μέσου τῶν ἰδίων διαστάσεων, εἶναι ἴσα πρὸς ἀλλήλα, και ἐν τῷ τριγῶν μῶ ἔχομεν ἐπομένως ἰσότητα και ἀντιστοιχίαν μερῶν, ἢ ἰσοτοπίαν, οὐσιώδη ἀρχὴν τῆς συμμετρίας. Ὁ ῥυθμὸς και ἢ συμμετρία ἐνυπάρχουσι λοιπὸν εἰς τὸν χρόνον και εἰς τὸν τόπον, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τούτων πηγάζουσι και εἶναι νόμοι καθολικοί, ἀπόλυτοι και ἀναγκαῖοι ὡς καὶ ἰδέαι ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται.

Τὴν ἀρχὴν τῆς διαδοχῆς δυνάμεθα καὶ ὀνομάσωμεν κροῦσιν, ἢ ὅπως ἄλλως θέλομεν, και τὸ σημεῖον ἐν ᾧ καὶ τρεῖς διαστάσεις διατέμνονται, κέντρον. Ἄλλ' ἄχρι τοῦδε ἔχομεν ἀρχὴν χωρὶς τέλους, και κέντρον χωρὶς ὀρίων.

Και ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀτελής και περιορισμένος, μὴ δυνάμενος καὶ πραγματοποιήσῃ οὔτε ἀπειρον ῥυθμὸν, οὔτε ἀπειρον συμμετρίαν, καθὼς ἔχει χρῆσιν ἐνάρξεως, και κέντρον, χρειάζεται ὡσαύτως τέλος και ὄρια.

Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι, ἐάν θέλῃ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ῥυθμικὸν νόμον τοῦ χρόνου, δὲν δύναται εἰμὴ καὶ διακόψῃ τὴν σειρὰν τῶν ἴσων χρόνων, και ν' ἀρχίσῃ ἄλλην ἴσην πρὸς τὴν πρώτην, ὅπερ καλεῖται περιόδος. Καὶ ἐάν θέλῃ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν συμμετρικὸν νόμον τοῦ τόπου,

δὲν δύναται εἰμὴ νὰ περιορίσῃ τὰς διαστάσεις αὐτοῦ διὰ τινος ἐπιφανείας, ἐξ ἴσου ἀπεχούσης καθ' ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν σφαιρὰν, τὴ κατ' ἐξοχὴν σύμμετρον καὶ τελειότατον τῶν σχημάτων (1), αὐτὸν τὸν τύπον τῆς θείας δημιουργίας.

Διότι οἱ νόμοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ἐκ τῶν προτέρων εὑρομεν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, ἀληθεύουσι πραγματικῶς ἐν τῇ συστάσει τοῦ παντός. Ἡ μὲν συμμετρία, ἣτις δὲν εἶναι εἰμὴ ἰσότης ἀντιστοιχούντων μερῶν, ἢ ἰσοτοπία ἀντίστοιχος, παρατηρεῖται εἰς τὸ σφαιρικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ τύπος τῆς κτίσεως· ὁ δὲ ρυθμὸς, ὅστις εἶναι ἰσότης χρόνων ἐν περιόδῳ, ἢ ἰσοχρονία περιοδική, εὐρίσκεται εἰς πάντα τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, διότι πάντα ἀνάγονται εἰς τὴν κίνησιν, καὶ εἰς πᾶσαν κίνησιν ὑπάρχει ἰσοχρονία.

Ἐπάσχει δὲ ἀποτέλεσμα τι κινήσεως, ἐν ᾧ ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ συμμετρία πραγματοποιοῦνται καὶ συντηγνίζονται, ὁ ἦχος, ὅστις καὶ σφαιροειδῶς διαχέεται καὶ διακρίεται εἰς μέρη ἴσα πρὸς ἀλλήλα καὶ ὑποπολλαπλάσια. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν σφαιροειδῆ κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν θείαν μουσικὴν καὶ ἁρμονίαν.

Καὶ ἡ Καλλιτεχνία δημιουργοῦσα κατὰ μίμησιν τῆς φύσεως, κατὰ τὴν τέλειον τύπον τῆς θείας δημιουργίας, ὑπόκειται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἀνώτατον τοῦτον νόμον τῆς κτίσεως, καὶ ἐπομένως ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ συμμετρία εἶναι ἐπίσης οἱ ἀνώτατοι νόμοι τῶν ἀνθρωπίνων καλλιτεχνημάτων ὁ μὲν πρῶτος τῶν ἐν τῷ χρόνῳ, ὡς ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Ποίησις, ἡ δὲ ἄλλη τῶν ἐν τῷ τόπῳ, ὡς ἡ Γραφικὴ, ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ.

Τεθέντων δὲ τῶν δύο τούτων νόμων, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς συμμετρίας, εὐκόλως ἐννοεῖται ὅτι ἀμφότεροι ἀνάγονται εἰς τινὰ ἐνότητα διαπερῶσαν, οὕτως εἰπεῖν, ὅλα τὰ μέρη παντός εὐρύθμου καὶ σύμμετρου ἀντικειμένου, *unitas per omnes partes perpetuata*, ἤτοι ἐνότητα συνδυαζομένην μετὰ τῆς ποικιλίας, ἐξ ἧν ἡ ἁρμονία, ἢ ἡ τάξις, νόμος ἀνώτατος τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς. Ὅθεν οἱ προπάτορές μας ὑπὸ βαθείας καὶ ἐνστιγματικῆς φιλοσοφίας ὀδηγούμενοι, μετεχειρίζοντο ἀδιαφόρως τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὰ πολλὰ τούτων παράγωγα καὶ ἐπὶ τόπου καὶ ἐπὶ χρόνου ὡς λ. χ. μέτρον ἐπὶ ποιήσεως, καὶ εὐρυθμον ἐπὶ σώματος ἢ ἀνδριάντος.

Δώσαντες ἄχρι τοῦδε συνοπτικὴν τινὰ ιδέαν τοῦ ρυθμικοῦ καὶ

1 Πάντων τελειότατον, ὁμοίωτατον τε αὐτὸ ἑαυτῷ σχημάτων. Πλάτ. Τιμ. — Ὁ πάντων τῶν σχημάτων, πρωτεύει· μόνον γὰρ τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν ὁμοιοῦται. Πλουτάρχ. περὶ τῶν ἀρασκ. κλ. ζ. ς'.

τοῦ συμμετρικοῦ τύπου, ὃς εἴπωμεν, ἵνα συμπληρώσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ καλοῦ, καὶ ὀλίγα τινα περὶ τῆς ὕλης ἐφ' ἧς ἐντυποῦται· διότι, ὡς ἤδη προείπωμεν, αἱ σχέσεις τοῦ καλοῦ πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον πηγάζουσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἀπὸ τῆν ἰδανικὴν φύσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, ἐξ ἧς τὸν ῥυθμὸν ἐξηγάγομεν καὶ τὴν συμμετρίαν, νόμους ὄντας ἀνωτάτους καὶ καθαρούς τύπους τοῦ καλοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τῆν αἰσθητὴν φύσιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἀντικειμένων, ἧσιν τὰς αἰσθητάς αὐτῶν μορφάς, ἤχους, χρώματα, σχήματα, ἀποτελοῦντα τὴν συγκεκριμένην τοῦ καλοῦ ὕλην.

Καθὼς δὲ ὁ τύπος τοῦ ῥυθμοῦ ἀνάγεται εἰς τὴν ἰσοχρονίαν, ἡ ὕλη τοῦ ῥυθμοῦ ἀνάγεται ἐν ὅλῃ τῇ φύσει εἰς τὴν κίνησιν, καὶ ὡς πρὸς τὰς τέχνας εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως τὸ καλούμενον ἦχον, ὃς τις εἶναι τῆς μουσικῆς τὸ ἀντικείμενον· ἐν τούτῳ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν τῶν ἤχων καὶ τὰς σχέσεις των, καὶ ἐνταῦθα οἱ καθολικοὶ νόμοι τοῦ ῥυθμοῦ συνδυάζονται μὲ τοὺς εἰδικούς καὶ ἰδιαιτέρους νόμους τῆς μουσικῆς τέχνης. Εὐρόντες δὲ εἰς τὸν καθολικὸν ῥυθμὸν, καθὼ νόμον τοῦ χρόνου, ἰσότητά μερῶν καὶ περιόδου, ὀφείλομεν τώρα εἰς τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα νὰ προσθέσωμεν καὶ τρίτον συνιστάμενον ἐκ τοῦ ποσοῦ καὶ ποιῶ τῶν ἤχων καὶ ἐκ σχέσεών των, καὶ ἐνταῦθα ἀνοίγεται στάδιον εὐρύτατον εἰς τοὺς ἀπείρους τῆς μουσικῆς συνδυασμούς.

Ἐν ἐκάστῳ τῶν ἰσοχρόνων μερῶν τοῦ μουσικοῦ ῥυθμοῦ εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ὑπάρχει ἄρσις καὶ θέσις. Ὑπάρχουν προσέτι ἐν τῇ μουσικῇ ἤχοι ὀξεῖς καὶ ἤχοι βαρεῖς, ἐξ ὧν ἡ λεγομένη μουσικὴ κατάληξις τῆς ἁρμονικῆς περιόδου (cadence). Ἐκτὸς τῆς ἰσοχρονίας ἔχομεν λοιπὸν ἐν τῇ μουσικῇ καὶ διαδοχὴν καταλήξεων, αἵτινες διὰ τοῦ ποσοῦ καὶ ποιῶ αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ποικιλίας τῶν συνδυασμῶν των ἀποτελοῦσι τὴν ἐκφραστικὴν τῆς μουσικῆς δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ διαδοχὴ αὕτη τῶν καταλήξεων ἀνάγεται εἰς τὴν ἐνότητα συνδυαζομένην μετὰ τῆς ποικιλίας, ἢ εἰς τὴν ἁρμονίαν, ἀνώτατον νόμον τοῦ καλοῦ, ὡς ἤδη ἀπεδείξαμεν.

Ἐτερον ἀποτέλεσμα τῆς ἐν τῇ φύσει κινήσεως εἶναι καὶ ὁ ἑναρθερος ἦχος, ἢ ὁ λόγος, ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως, ἐν ᾗ ὑπὸ ἄλλην μορφήν ἀληθεύουσιν ὅσα εἴπωμεν περὶ Μουσικῆς ἀνωτέρω. Καθότι ἀντὶ ἤχων ἔχομεν πόδας συγκεκριμένους ἐκ συλλαβῶν μακρῶν καὶ βραχυῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους, καὶ τονισμένων ἢ μὴ κατὰ τοὺς νεωτέρους, ὧν τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν καὶ αἱ σχέσεις ἀποτελοῦσι τὸν στίχον καὶ τὸ μέτρον, στοιχεῖα πάσης ποιήσεως, δυνάμενα μὲν νὰ ἔχωσιν ἄπειρον ποικιλίαν, ἀλλὰ πάντοτε ὑποτασσόμενα ἐν γένει εἰς τὸν ῥυθμικὸν νόμον τῆς περιοδικῆς ἰσοχρονίας, εἰς τὸν νόμον τῆς ἐνότη-

τος καὶ τῆς ποικιλίας, καὶ ἔχοντα ὡς τελευταῖον ἀποτέλεσμα τὴν ἐκφορατικὴν τῆς ποιήσεως δύναμιν ὅθεν καὶ ἡ ὕλη τῶν ποιητικῶν πονημάτων ὑποτάσσεται εἰς τὸν τύπον τοῦ καθολικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅσα δὲ εἶπομεν περὶ χρόνου καὶ ρυθμοῦ, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν περὶ τόπου καὶ συμμετρίας.

Καὶ ὁ μὲν καθολικὸς τῆς συμμετρίας τύπος εἶναι, ὡς εἶδομεν, ἡ ἀντίστοιχος ἰσοτοπία. Ἦλη δὲ αὐτῆς εἶναι τὰ σώματα, ἐφ' ὧν, εἴτε διὰ τῆς φύσεως, εἴτε διὰ τῆς τέχνης, ἐντυποῦται, δίδθιν εἰς αὐτὰ ἡ παριστάτων δι' αὐτῶν διάφορα σχήματα καὶ μορφώματα ἐπιδεκτικὰ καὶ ταῦτα ἀπείρου ποικιλίας. Ἐπειδὴ, μολοντί τὸ σφαιρικὸν εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν συμμετρὸν σχῆμα, ὁ αἰθιὸς καὶ ἀγκλοῖωτος τοῦ ὕλικου καλοῦ τύπος, ἐν ᾧ πάντα τὰ δυνατὰ σχήματα περιλαμβάνονται (1), ἤθελεν ὁμοῦς ἀπατηθῆ μεγάλως ὅστις δισχυρίζετο διὰ τοῦτο νὰ τὸ ἐπιβάλλῃ εἰς πάσας τὰς ἐν τόπῳ δημιουργούσας τέχνας. Καὶ καθὼς ἀπέραντον εἶναι τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἀνοίγεται εἰς τοὺς ἀπείρους τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Ποιήσεως συνδυασμούς, οὕτως ἀπέραντον εἶναι καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ Γραφικὴ, ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ δύνανται νὰ διατρέξωσιν. Ἄλλ' ἅπαντες οἱ συνδυασμοὶ τῶν τεχνῶν τούτων πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὴν νόμον τῆς ἀντιστοίχου ἰσοτοπίας, ἡγουν εἰς τὸν κυρίαρχον ἐκεῖνον νόμον τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ποικιλίας, δίδοντες ὡς τελευταῖον ἀποτέλεσμα τὴν ἐκφορασιν τῆς ἰδέας τὴν ὁποίαν αἱ διάφοροι τέχναι δι' αὐτῶν ἐκδηλοῦσι.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν εἶναι οἱ νόμοι τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου σχετικῶς πρὸς τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα, τοὺς ὁποίους, ὡς τὰς μαθηματικὰς ἀρχάς, ἐξηγάγομεν ἐκ τῶν προτέρων ἀπ' αὐτὰς τὰς καθαρὰς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἰδέας, καὶ οἷτινες ἀληθεύουσι καὶ ἀφ' οὗ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὡς ἀληθεύουσι αἱ μαθηματικαὶ ἀρχαὶ εἰς τὰ ὕλικὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐφαρμοσθεῖσαι.

Ὁ δὲ τοῦ καλοῦ ὅρισμός, καὶ τοὶ ἀρκετὰ ἀναπτυχθεὶς διὰ τῶν προεκτεθέντων, δὲν ἐννοεῖται ἀκόμη ἐντελῶς χωρὶς τινος συγκριτικῆς καὶ συντόμου ἀναλύσεως τῶν συγγενῶν ἐννοιῶν τοῦ αἰσχροῦ ἢ ἀσχημοῦ, τοῦ γελοίου, τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ χαρίεντος.

Ὅτι δὲ τὸ αἰσχρὸν, ἢτοι ἀσχημον, εἶναι τὸ ἐναντίον τοῦ καλοῦ, οὐδεὶς δύναται νὰ τὸ ἀρνήθῃ. Ἐὰν δὲ τὸ καλὸν ἦναι ὑπεροχὴ ὀντότητος, τὸ αἰσχρὸν θέλει εἶναι καταβίβασμός ὀντότητος, ἢ σύνολον

1) Σχῆμα τὸ περιληφὸς ἐν αὐτῷ πάντα ὅποια σχήματα. Πλάτ. Τιμ.

ιδιοτήτων καὶ δυνάμεων, αἴτινες καὶ κατὰ τὸ ποιὸν καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν καὶ πρὸς τὸ τέλος ἀναλογίαν ἀπέδουσι καὶ ἀντιβαίνουσι πρὸς τὸν τελικὸν τῶν ὄντων σκοπὸν.

Αἱ δὲ διαρέσεις καὶ ὑποδιαίρεσεις τοῦ καλοῦ ἐφκρμόζονται ἐπίσης καὶ εἰς τὸ αἰσχρὸν καὶ ἢ μὲν ἠθικὴ αἰσχρότης εἶναι ἢ κακία, ἢ δὲ φυσικὴ εἶναι τὸ δυσειδές, ἢ δὲ νοητικὴ εἶναι τὸ ψευδές καὶ τὸ παράλογον, καὶ ἢ τεχνικὴ εἶναι δημιουργημα ἄφρονος κεφαλῆς καὶ παραλογία, καθὼς τὸ ἠθικὸν καλὸν συνταυτίζεται μὲ τὴν ἀρετὴν, τὸ φυσικὸν μὲ τὴν εὐμορφίαν, τὸ νοητικὸν μὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τεχνικὸν ἀνακραίνει καὶ ἰδκνοποιεῖ τὰ κάλλη τῆς φύσεως.

Καὶ καθὼς ἀποτέλεσμα τοῦ καλοῦ εἶναι ἰδιαίτερὰ τις ἡδονή, νοητικὴ ἐνταυτῶ καὶ ἠθικὴ, οὕτω καὶ τοῦ αἰσχροῦ ἀποτέλεσμα θέλει εἶναι ἐντύπωσις καὶ αἰσθησις λυπηρὰ καὶ δυσάρεστος. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε συμβαίνει νὰ μᾶς ἀρέσκη τὸ αἰσχρὸν καὶ νὰ διεγείρη ἐν ἡμῖν ἡδονὴν καὶ γέλωτα, οφείλομεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὸ αἴτιον τοῦ γέλωτος, ἢ κάλλιον, εἰς τί ὑφίσταται καθ' αὐτὸ τὸ γελοῖον.

Ὁρμώμενοι δὲ ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι, ἂν καὶ τὸ γελοῖον ἦναι πάντοτε αἰσχρὸν, ὄχι ὅμως πάντα τὰ αἰσχρὰ εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ γελοῖα, φθάνομεν εἰς τὴ συμπεράσμα ὅτι τὸ γελοῖον εἶναι μὲν καταβιβασμὸς ὄντότητος, περιλαμβάνει δὲ καὶ ἕτερόν τι στοιχεῖον. Καὶ ὅτι γελοῦμεν ἕνεκα τῶν φυσικῶν ἢ νοητικῶν ἢ ἠθικῶν ἀτελειῶν τῆς ἀνθρωπότητος, εἴτε ἀμέσως αὐτῶν ἀντιλαμβανόμενοι, εἴτε ὁσάκις παριστάνονται ὑπὸ τῆς τέχνης, ἢ ἀναμιμνήσκονται, ἢ ἀνακαλύπτωνται, ἢ καὶ πλαγίως ἐνδεικνύονται ὑπὸ τινος ὀξύμοου ἢ ἀστείας φράσεως ἢ ῥήσεως, τοῦτο εἶναι γινόμενον περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ. Πῶς λοιπὸν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀντίφασιν ταύτην; ὁ ἀποτελῶν τὸ αἰσχρὸν καταβιβασμὸς ἐνίοτε ἀρέσκει, καὶ ἐνίοτε ἀπαρέσκει· πῶς ἔν καὶ τὸ αὐτὸ αἴτιον παράγει ἐναντία ἀποτελέσματα;

Ἡ ἀντίφασις εἶναι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, καθότι τὸ γελοῖον εἶναι, ὡς εἶπομεν, ὑποδιαίρεσις τοῦ αἰσχροῦ καὶ ἢ διαχωρίζουσα αὐτὰ γραμμὴ εἶναι μὲν πολὺ λεπτὴ καὶ δυσδιάγνωστος, ἀλλ' ὄχι ἰδανικὴ καὶ ἀνύπαρκτος.

Καὶ τῶντι, ἂν τὸ γελοῖον ἦναι πάντοτε αἰσχρὸν, τὸ δὲ αἰσχρὸν δὲν εἶναι πάντοτε γελοῖον, τοῦτο δηλοῖ ὅτι δὲν εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, ὅτι τὸ γελοῖον εἶναι εἶδος τι τοῦ αἰσχροῦ, καὶ ὅτι ἐπομένως ἔχει μὲν ὄλα τοῦ αἰσχροῦ τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἰδίῳ τι στοιχεῖον εἰδοποιῶν αὐτὸ καὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ οὐσίαν.

Εἶναι δὲ τοῦτο, τὸ ἀποτελεσματικὴ ἢ προαίρεσις, κατὰ τὰς περιστάσεις.

Καὶ ὡς ἐπὶ παραδείγματός· φυσικῆ τις ἀτέλεια ἀπομεμονωμένη πάσης ἄλλης ιδέας εἶναι τὸν γέλωτα, ἀλλ' ἐὰν φέρῃ λυπηρὸν καὶ ὀδυνηρὸν εἰς τὸν ἔχοντα αὐτὴν ἀποτελεσματικόν, δὲν εἶναι πλέον γελοῖα· διὰ τοῦτο ἐὰν γελῶμεν ἐνίοτε ἕνεκα τῶν φυσικῶν ἐκείνων ἀτελειῶν, αἵτινες ἐπιφέρουσιν εἰς τὸν ἔχοντα μικρὸν καὶ ἀσήμαντον κακόν, δὲν γελῶμεν ὅπως ἕνεκα ἐκείνων, αἵτινες κάμνουσιν δυστυχῆ τὸν ἀνθρώπον, καθιστῶσαι τὸν ἕσιον αὐτοῦ ὀδυνηρὸν ἢ ἐπίπονον. Ἡ τυφλότης λ. χ. οὐδέποτε ἐκίνησε γέλωτα εἰς τὸν εὐαίσθητον. Ἀλλ' ἐὰν ἴδωμεν ἀβλαβῆ τινὰ ἀτέλειαν, μικρὰν τινὰ αἰσχροτήτητα μὴ ἔχουσαν δεινὰ καὶ ἀξιολύπητα ἀποτελέσματα, καὶ τοὶ εὐαίσθητοι καὶ ἀγαθοὶ, κινούμεθα εἰς γέλωτα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν φυσικῶν γελοίου, ἐν ᾧ εἰς τὸ φυσικῶς αἰσχροὸν προστίθεται καὶ ἕτερον στοιχεῖον, ἡ ιδέα δηλαδὴ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἀποτελέσματος τῆς συνιστώσης τὸ αἰσχροὸν ἀτελείας.

Περὶ δὲ τοῦ ἐπὶ τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν γελοίου, τὸ στοιχεῖον τὸ εἰδοποιεῖν αὐτὸ καὶ διαστέλλον τοῦ αἰσχροῦ εἶναι ἡ προαίρεσις ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸ ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀποτελέσματι, καὶ μάλιστα, ἐὰν ἀκριβῶς περὶ κτηρήσωμεν, θέλωμεν εὐρεῖ ὅτι ἡ ἐνδόμυχος φύσις τῶν τῶν δύο τούτων στοιχείων εἶναι ἡ αὐτὴ, καθότι ἡ προαίρεσις δὲν μᾶς ἐνδιαιφέρει εἰμὴ ἕνεκα τοῦ ἀποτελέσματος, διότι ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς συνταυτίζονται. Καὶ ἰδιαιτέρως τὸ μὲν ἀποτελεσματικὸν εἶναι τὸ στοιχεῖον τοῦ γελοίου ἐπὶ τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν ἀτελειῶν, ὅσαι δὲν προέρχονται ἐκ τῆς ἡμετέρας θελήσεως, ἡ δὲ προαίρεσις ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης βουλῆς ἐξαρτωμένων.

Οὕτως ἐπὶ τῶν νοητικῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀποτελεσματικόν, δὲν γελῶμεν οὐδέποτε περὶ τῶν νοητικῶν ἐκείνων ἀτελειῶν, δι' ὧν ἐξαχρησιόγνται καὶ δυστυχοῦσιν οἱ ἀνθρώποι, ὡς εἶναι λ. χ. ἡ παραφροσύνη καὶ πάντα τῆς διανοίας τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐξ ἐναντίας κινούσιν ἔλεος καὶ συμπάθειαν εἰς πᾶσαν εὐαίσθητον καρδίαν. Ἀλλ' ἐὰν βλέπωμεν μόνον μικρὰν καὶ ἀβλαβῆ ἀτέλειαν ὡς λ. χ. σύγχυσιν ἰδεῶν, ἀμνημοσύνην, ἀπροσεξίαν καὶ κουφότητα, γελῶμεν, καὶ τοὶ ἀγαθοὶ καὶ μὴ χαιρέκαχοι. Καθ' ὅσον δὲ ἀποβλέπει τὴν προαίρεσιν, γελῶμεν ὅταν ἀκούωμεν παραλογισμοῦ ἀνάγκης καὶ ἀσκοποῦς, σαφισμάτα ἄνευ κακῆς προαίρεσεως καὶ ἀνοησίας ἀθώας. Καὶ τοῦτο μᾶς ἐξηγεῖ διὰ τὸ μᾶς ἰλαρύνουσι οἱ ἀστεῖσμοι ἐκεῖνοι οἵτινες, ἐὰν τις ὀρθῶς περὶ κτηρήσῃ, ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ σοφίσματα ἀθώα, παραλογισμοὶ ἀσκοποὶ, ἀντιφάσεις, κακοφωνίαι καὶ παραφωνίαι ἀβλαβεῖς, καὶ τόσῳ μᾶλλον εἶναι πνευματώδεις καὶ εὐάρεστοι, ὅση μεγα-

λητέρα εἶναι ἢ ἐν αὐτοῖς ἐμφαινουμένη παρεφωνία καὶ ἀντίφασις. Ἄλλ' ὅταν βλέπωμεν ὅτι τοῖς πηραλογισμοῖς καὶ τὰ σοφίσματα μεταχειρίζεται τις ὡς μέσα πρὸς τινὰ δόλιον καὶ κακὸν σκοπὸν, καὶ ὀτινίσταται κατὰ χρηστῆς, πρὸς βλάβην καὶ ζημίαν τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς κοινωνίας, τῶν δυνάμεων ὅσαι ἐξ ἐναντίας ἐδόθησαν εἰς ἡμᾶς πρὸς ἰδίαν καὶ κοινὴν ὠφελειαν, τότε οὐχὶ μόνον δὲν γελῶμεν, ἀλλὰ λυπούμεθα καὶ ἀγανακτοῦμεν.

Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν, ὅταν ὡς ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ἢ ὡς ἐκ τῆς προαιρέσεως αἱ ἠθικαὶ ἀτέλειαι δὲν εἶναι ἐπιβλαβεῖς, παράγουσι γέλωτα καὶ εὐθυμίαν· ἀλλ' ὅταν ἐπιφέρωσι βλάβην, προξενούσι λύπην ἢ διεγείρουν ἀγανάκτησιν. Ὑπερβολικὴ ἀδικησὶς καὶ ἀπάθεια, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐξάψις καὶ σφοδρότης ὑπερβολικῆ παθῶν καὶ αἰσθημάτων, δύνανται νὰ ἦναι γελοῖαι ἢ μισηταὶ κατὰ τὰς περιστάσεις. Ὁ ἀπαθὴς ἔχει καὶ τι γελοῖον, ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀπάθεια φθάσῃ μέχρι βδελυροῦ ἐγωῖσμοῦ, διεγείρει ἄλλως ἐναντίον αἰσθημάτων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀποτελέσματος. Περὶ δὲ τῆς προαιρέσεως, τὴν αὐτὴν κάμνομεν διαστολήν. Ὁ ἱππότης ἐκεῖνος τοῦ μεσικῶνος, ὅστις χαριζόμενος εἰς τὴν ἐρωμένην του εἶχε πάντοτε κλεισμένον ἓνα τῶν ὀφθαλμῶν, κινεῖ εἰς γέλωτα· ἀλλ' ἐὰν διὰ τὴν εὐχαριστήτην τὴν κυρίαν του, ἐγένετο πατροκτόνος, δὲν ἤθελε μᾶλλον καμῆ βεβαίως τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν.

Ἐκ τούτων ἐτι μᾶλλον ἐκδηλοῦται, ὅτι καὶ πρὸ ὀλίγου εἶπομεν, ὅτι δηλαδὴ τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ γελοίου μέχρι τινὸς συντηκτικίζονται καὶ ἀνάγονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ, δυνάμενον νὰ ἐπονομασθῇ ἢ τάσις δι' ἧς τὸ αἰσχρὸν γίνεται γελοῖον. Καὶ εἰς τὴν τάσιν ταύτην ἴσως εὗρη τις καὶ τὴν γραμμὴν τὴν διαχωρίζουσαν τὴν κωμικὴν τοῦ τραγικοῦ, τὸ ὅποιον, κατὰ τινὰ Καλολόγον, δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ κωμικὸν μετεστραμμένον. Πόσον δὲ ἐκ τῆς ἀνκλύσεως ταύτης δύναται νὰ ὠφεληθῇ ἡ ποίησις καὶ ἰδίως ἡ δραματικὴ Καλολογία περιττὸν εἶναι νὰ τὸ ἐνδείξωμεν ἐνταῦθα, καθὼς οἴκοθεν ἐννοούμενον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ γελοίου.

Καθ' ὅσον δὲ ἀποβλέπει τὸ ὑψηλόν, εἶναι ἐπίσης φανερόν, καθ' ἡμᾶς, ὅτι καθὼς τὸ αἰσχρὸν εἶναι τὸ ἐναντίον τοῦ καλοῦ, ὡσχύτως, τὸ ὑψηλὸν δὲν εἶναι ὡς τινες νομίζουσι(1) χαρακτὴς πάντῃ διάφορος τοῦ καλοῦ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ καλὸν εἰς τὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ βαθμὸν προηγόμενον. Καὶ τῶνόντι, λέγοντες, φρόνημα ὑψηλόν, ἰδέαν ὑψηλὴν, ὕψος ὑψηλόν, οὐδὲν ἄλλο ἐννοοῦμεν εἰμὴ ὑπέρτατον βαθμὸν κάλλους καὶ

(1) Ὁρ. Jouffroy, Cours d'Esthét.

ὡραιότητος. Καὶ ἐπειδὴ πᾶν τὸ εἶχον τῆς συνήθους σφαίρας τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ιδεῶν διεγείρει θαυμασμόν, ἐκστασιν καὶ θάμβος, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὑψηλὸν παράγει ἐν ἡμῖν τοιαῦτα ἀποτελέσματα. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, διάφορον ἐν μέρει τοῦ ὑπὸ τοῦ καλοῦ παραγομένου ἕκαμέ τινας νὰ πιστεύσωσιν ὅτι τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται τὸ ὑψηλὸν εἶναι πάντῃ διάφορα τῶν στοιχείων τοῦ καλοῦ. Ἐάν δὲ εὐρίσκωμεν ὕψος εἰς πάντα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ ἀπείρον καὶ ἀπόλυτον κάλλος ἐν Θεῷ ὑπάρχει καὶ εἶναι ἴδιον τῶν δημιουργημάτων του. Δύναται δὲ καὶ μίξ μόνῃ λέξις καὶ ἐν μόνον νεῦμα νὰ περιέχῃ ὕψος ὅταν ἐμφανῶσιν ἀξιοθαύμαστον μεγαλοφυῆν ἢ ἀρετὴν ὑπεράνθρωπον, ὃ ἐστὶν ἐξοχὸν κάλλος νοητικὸν ἢ ἠθικόν. Καὶ ὕψος διὰ τὴν αὐτὴν λόγον εὐρίσκωμεν εἰς ὅλα τὰ μεγάλα θεάματα τῆς ὕλικῆς κτίσεως, διότι πάντα ταῦτα ἐκτυποῦσι, καὶ τοὶ ἀτελῶς, τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ ὑπὸ τινος Καλολόγου παρατηρηθὲν ὅτι ὁ βαρὺς καὶ βραδὺς νυκτερινοῦ κώδωνος ἤχος, ἐν μέσῳ τοῦ σκοτοῦ καὶ τῆς ἡρεμίας ἀντηχοῦντος ἔχει τι ὑψηλόν, μάλιστα ὅταν ἦναι ἀπροσδόκητος, ἐξηγεῖται καὶ τοῦτο διὰ τῶν θρησκευτικῶν ιδεῶν τὰς ὁποίας διεγείρει εἰς τὸ πνεῦμα, αἵτινες ἐκ τοῦ ἀπείρου πάσκι πηγάζουσι καὶ ἀνὰ βάθος ἡμᾶς εἰς τὸ ἀπείρον, ἔνθα τὸ ἀπολύτως καλὸν ἢ ὑψηλὸν ἀδιδῶς ἐδραεῖ. Ὡσαύτως, εἴτε ἀναβλέψωμεν εἰς τὰ θαύματα τοῦ στερεώματος, εἴτε νοερῶς εἰσδύσωμεν εἰς τὴν πάνσοφον κατασκευὴν φύλλου τινὸς ἢ ἐντόμου, κατεχόμεθα ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν ἐκεῖνο θάμβος τὸ ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ καθὼ ἀποκλειστικοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἔργων προσόντος. Καὶ ὑψηλὰ ἐπομένως ὀνομάζομεν καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐκεῖνα δημιουργήματα, ἅτινα εἰς τὴν ἀτελή καὶ ἀσθενῆ ἡμῶν διάνοιαν φαίνονται προσεγγίζοντα εἰς τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ.

Ὡστε τὸ ὑψηλόν, κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ὑπεροχὴ ὀντότητας εἰς ὑπέρτατον βαθμὴν προαχθεῖσα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Τὸ δὲ χάριεν εἶναι ἴσως ἢ πλέον σκοτεινὴ καὶ περιπεπλεγμένη ἰδέα ἐξ ὧν ἀνελύσκωμεν ἄχρι τοῦδε. Λέγομεν δὲ καὶ περὶ τοῦτου ὅτι πᾶν τὸ χάριεν εἶναι καλόν, ἀλλ' ὅχι καὶ ὅτι πᾶν καλὸν εἶναι καὶ χάριεν. Οὐδέποτε θέλωμεν εἰπεῖ χάριεν τὸ αἰσχροῦ, οὐδὲ ἀφ' ἑτέρου χαριέντα τὸν Δία τοῦ Φεῖδιου, καὶ τοὶ ὡραιότατον. Ὅθεν καὶ ἐνταῦθα, ἐκτὸς τῶν στοιχείων τοῦ καλοῦ, ὑπάρχουσιν ἐν ἡ πλείονα στοιχεῖα συναποτελοῦντα τὴν χάριν. Ὅτι δὲ τὸ χάριεν εἶναι οὐσιωδῶς καλόν, ἀποδείκνυται ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως τῶν λέξεων, καθ' ἣν οὐδέποτε λέγομεν ἀσχημον χάριν, ἢ χαριέσσαν ἀσχημοσύνην.

Ἐάν δὲ ἐνίοτε ἀντιπαραβάλλωμεν τὸ χάριεν πρὸς τὸ καλόν, ἢ ἀντίφασις εἶναι μόνον κατ' ἐπιφανείαν, ὁ ἄτι, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, τοῦτο λέγοντες ἐννοοῦμεν ὅτι, δεν ὑπάρχει εἰδὸς τι καλλονῆς, μολονότι ὑπάρχει χάρις, ἀλλ' ὑποῦ ὑπάρχει χάρις, ὑπάρχει κάλλος, καθότι τὸ χάριεν εἶναι εἶδος τοῦ καλοῦ.

Καὶ τὰ ἀτομικά καὶ ἴδια τοῦ εἶδους τούτου στοιχεῖα εἶναι, καθ' ἡμᾶς, τὰ εἰδῆ α'). λεπτότης τις, ὁ ὅτι οὐδέποτε λέγομεν χαριέντα τὸν Ἄρεον ἢ τὰς Ἄλπεις ἢ τὸ ἄπερον τοῦ στερεώματος β'). ἠθικὸν τι στοιχεῖον, ἠθικὴ τις ἰδέα, ἢ ἔκφρασις ἰαροῦς εὐμενείας διότι ἡ χάρις καὶ τὸ χαίρω τὴν αὐτὴν ἔχοντα ἀρχὴν. ἐμφανίνοσι διὰ τῆς ταυτότητος τῆς καταγωγῆς τὴν σχέσιν καὶ συγγένειαν τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν τῶν λέξεων ἀξίαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ χάρις ἰδιάζει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὰ δημιουργήματά του, καὶ ἐάν ἐνίοτε τὴν ἀποδίδομεν εἰς τὰ ὑλικὰ ὄντα, τοῦτο συμβαίνει ἢ ὡς ἐκ τοῦ πρώτου στοιχείου τὸ ὅποσον εἰς αὐτὰ διορῶμεν, ἢ διότι δυνάμει μυστηριώδους ἀναλογίας, τὴν ὁποῖαν ἀνακαλύπτομεν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, νομίζομεν ὅτι διορῶμεν εἰς αὐτὰ καὶ τὸ δεύτερον. Διὰ τοῦτο ἡ χάρις ἰδιάζει μᾶλλον εἰς τὴν γυναῖκα ἢ εἰς τὸν ἄνδρα, εἰς τὰ παιδία ἢ εἰς τοὺς ἠλικιωμένους, καθότι εἶναι εὐνοϊκώτερα καὶ ἔχουσι λεπτότητα τινὰ ἰδίαν τοῦ φύλου ἢ τῆς ἡλικίας, οὐδὲ θέλομεν εἰπεῖ ποτὲ χαριέντα τὸν ἀθλητὴν, ὅστις μὲ τὸ βρωμαλέον τῶν μελῶν συνενόει καὶ ἔκφρασιν ἀνδρίας καὶ τόλμης. Πρόσωπον χάριεν καὶ μειδιάμα χάριεν εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια προσθέτουσιν εἰς τὸ ὑλικὸν κάλλος τοῦ ἀνθρώπου ἔκφρασιν ἰαρόν καὶ εὐμενῆ. Ἐάν δὲ ἐνίοτε λαλοῦντες περὶ γυναικὸς λέγομεν, καὶ τοὶ μὴ εὐμορφος εἶναι χαρίεσσα, ἐννοοῦμεν ὅτι, καὶ τοὶ ἄμοιρος ὑλικῆς καλλονῆς, ἐμφανίνομεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῆς εὐμενῆ, ἀγαθὸν καὶ ἀξιέριστον χαρακτήρα, ὅστις εἶναι ἀκτὶς ἠθικοῦ κάλλους, ἀναπληροῦσα τὴν ἔλλειψιν τοῦ ὑλικοῦ.

Ἐλεγεν ὁ Ἀεσίγγος ὅτι ἡ χάρις εἶναι τὸ κάλλος ἐν κινήσει. Παρδεχόμεθα ὅτι ἡ κίνησις δύνάται νὰ δώσῃ ἐνίοτε χάριν εἰς τὴν καλλονὴν, προσθέτουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν ἐκείνην, ἣτις εἶναι τὸ κυριώτερον αὐτῆς στοχεῖον· ἀλλ' οὐδεὶς, νομίζομεν, δύνάται νὰ διασχυρισθῇ ὅτι ἡ κίνησις εἶναι πάντοτε ἀναγκαῖα διὰ νὰ ὑπάρχῃ χάρις, διότι, ὡς ἤδη παρατηρήσαμεν, ὑπάρχουσι πολλὰ χαριέντα, καὶ τοὶ ἐντελῶς ἠρεμοῦντα.

Εἰς τὰ ἀπλῶς νοητὰ χάρις οὐτε εἶναι, οὔτε δύνάται νὰ ἦναι, ὡς εἰς τὰ φυσικά καὶ ἠθικά, διότι ἐπὶ τῶν τοιούτων οὔτε μέγα ὑπάρχει, οὔτε μικρόν, οὔτε εὐμένεια, οὔτε δυσμένεια, οὔτε ἀγάπη,

οὔτε μίτος, χάρις ὅμως ὑπάρχει καὶ δύναται νὰ ὑπάρχη εἰς τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας, διότι εἰς αὐτὰ ἀναφρίνονται τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς συνιστῶντα τὴν χάριν στοιχεῖα.

Καὶ οὕτως, ἀναγνωρίζαντες τί ἐστὶ τὸ γελοῖον, τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ χάρειν εἰς τὴν ὕλην καὶ ἠθικὴν φύσιν, εὐκόλως ἐννοοῦμεν τί εἶναι ταῦτα εἰς τὰ δημιουργήματα τῆς Καλλιτεχνίας.

Περὶ τῶν δημιουργημάτων τούτων ὀφείλομεν ὀλίγα τινα νὰ προσθέσωμεν, ἵνα συμπληρώσωμεν τὴν παρούσαν περὶ καλοῦ σκιαγραφίαν.

Ἡ Καλλιτεχνία σκοπὸν ἔχει τὴν δῆλωσιν τοῦ καλοῦ ὑπὸ πᾶσαν αὐτοῦ μορφήν καὶ διὰ πάντων τῶν μέσων, ὅσα ἐχορήγησεν εἰς ἡμᾶς ἢ φύσει· τὸ δὲ τεχνητὸν καλόν, καθ' οὗς ἤδη ἀνεπτύξαμεν ὀρισμούς, εἶναι οὐσιωδῶς αὐτὸ τὸ φυσικὸν τὸ ὅποιον ἤδη ἐξηγήσαμεν. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι ὁ Καλλιτέχνης, κατὰ μίμησιν τῆς φύσεως, δημιουργεῖ ἀντικείμενα ἐν οἷς διαλάμπει ἡ ὑπέροχος ἐκείνη ὄντοτης, ἥτις εἶναι τὸ οὐσιωδὲς καὶ συστατικὸν τοῦ καλοῦ στοιχείου. Καὶ καθὼς τὸ φύσει καλὸν εἶναι ἀχώριστον τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, οὕτω καὶ τὸ τεχνητὸν δὲν δύναται νὰ ἦναι εἰμὴ μορφή τις τοῦ ἀληθοῦς, οὔτε δύναται νὰ ἔχη ἄλλο τέλος παρὰ τὸ ἀγαθόν, τέλος, τὸ ὅποιον πολλάκις οὔτε προτίθεται οὔτε ζητεῖ ὁ καλλιτέχνης δημιουργῶν δι' ἐκτάκτου τινὸς δυνάμεως καὶ ἐπιπνοίας τὸ καλὸν καὶ ἐνίοτε χωρὶς νὰ τὸ συναισθάνηται, ἀλλὰ τέλος οὐχ ἥττον ἀφρευκτον καὶ ἀναγκαῖον· διότι τὸ καλόν, ἡ ἁρμονία καὶ ἡ τάξις, ὅταν γίνωσιν ἀντικείμενα τοῦ νοῦς ἢ τῆς αἰσθήσεως, εἴτε ἐν τῇ φύσει εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ διορώμενα, γεννῶσιν ἰδιογενῆ τινα ἡδονήν, μὴ οὔσαν οὔτε φυσικὴν, οὔτε νοητικὴν, οὔτε ἠθικὴν, ἀλλὰ μετέχουσαν τῶν τριῶν καὶ καλαισθητικὴν ἕως ὀνομαστέαν, δι' ἧς προδιαθέτουσιν ἡμᾶς εἰς τάξιν, καὶ μάλιστα ἐμποιοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην ἁρμονίαν καὶ τάξιν, ἥτις μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν συνταυτίζεται. Οὐδὲ ἄλλως πῶς δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἐπιπνοίαν εἰμὴ ὡς τὸ ποιητικὸν αἴτιον τῶν ἔργων τῆς Καλλιτεχνίας· αἴτιον σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδες μὲν κατὰ τὴν ἐνδόμυχον αὐτοῦ οὐσίαν, ὡς πάντα τὰ αἴτια καὶ πᾶσαι αἱ ὑποστάσεις, ὁρατὸν δὲ μόνον διὰ τῶν αποτελεσμάτων ἅτινα τὸ ἐκδηλοῦσι καὶ τὸ γνωστοποιοῦσιν. Ἡ ἔμπνευσις οὔτε ἀποκτάται, οὔτε μεταδίδεται, ἀλλ' εἶναι δῶρον τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς κάμνει· εἰς ὀλίγα τινα προνομιακὰ ὄντα ἀποκαλύπτοντα ἁρμονικῶς τὴν ἀλήθειαν, ἀγαπώμενα καὶ σεβόμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς μυσταγωγοὶ καὶ ἱερεῖς θείας τινὸς λατρείας. Ὁ Καλλιτέχνης εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπος· καθότι ὁ μὲν ἐπιστήμιων ἀνακαλύπτει καὶ ἀποδεικνύει τὸ

ἀληθές, ὁ δὲ ἠθολόγος διδάσκει τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ Καλλιτέχνης συναισθάνεται ἐν ἑαυτῷ καὶ μᾶλλον ἀποκαλύπτει τὸ σύνολον τῆς τάξεως καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν τριπλῆν αὐτῆς μορφήν καὶ φανέρωσιν. «Μὲ ποίαν δύναμιν, λέγει ὁ Γκαίτης, διαταράττει τὰς ψυχὰς καὶ καθυποτάσσει τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως; Δὲν τὸ κάμνει ἢ ἴσως μὲ τὴν ἐν αὐτῷ βασιλεύουσαν ἀρμονίαν, ἥτις ἀναγκάζει τὸ σύμπαν νὰ δημιουργηθῇ ἐκ νέου εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας του;» Καὶ ἡ δημιουργικὴ αὕτη δύναμις εἶναι ὅλως θεία, εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐν Θεῷ αἰτιότητος, εἶναι οὐράνιον προτέρημα, τὸ ὅποιον αὐτὸς ἐδωρήσατο εἰς τινὰ ὑπερφίλη αὐτοῦ πλάσματα. Πάντες γὰρ οἱ τε τῶν ἐπῶν ποιηταὶ οἱ ἀγαθοὶ οὐκ ἐκ τέχνης ἀλλ' ἐνθεοὶ ὄντες καὶ κατεχόμενοι πάντα ταῦτα τὰ καλὰ λέγουσι ποιήματα. (Πλάτ. Ἰωάν. §. 6) (1). Ἐχουσι δὲ πάντες οἱ μεγάλοι Καλλιτέχνηαι τὴν συναίσθησιν καὶ τὴν συνείδησιν τῆς θείας ταύτης ἀρχῆς τῶν ἔργων των, τοῦ ἐν αὐτοῖς θείου τούτου στοιχείου, τὸ ὅποιον παλαιὸν κατὰ τῆς γῆνου αὐτῶν φύσεως γίνεται ἡ πηγὴ καὶ τὸ αἷτιον ὄλων τῶν παθημάτων καὶ τῶν πόνων τῆς μεγαλοφυΐας. Καὶ ἐὰν μεγαλοφυΐης νοῦς λέγεται κυρίως ὁ γεννητικὸς καὶ δημιουργικὸς, τοιοῦτος εἶναι ἀναμφόλως ὁ τοῦ Καλλιτέχνου, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Καλλιτεχνία ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ τῆς μεγαλοφυΐας ἡ φανέρωσις. Ἐὰν δὲ ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη μεγαλοφυΐα δὲν ἦναι ἐπίκτητος, εἶναι ὅμως, ὡς πάσα ἄλλη νοητικὴ δύναμις, ἐπίδεκτικὴ ἀγωγῆς τινος καὶ ἀναπτύξεως, ἥτις τελεῖται διὰ τῶν γενικῶν τῆς Καλλιτεχνίας παραγγελμάτων, διὰ τῶν κατὰ τὰς διαφόρους τέχνας εἰδικῶν κανόνων καὶ διὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρίστων Καλλιτεχνῶν καταλειφθέντων μνημείων καὶ παραδειγμάτων. Αἱ δὲ εἰδικαὶ τῶν διαφόρων τεχνῶν διαφοραὶ καὶ ποικιλίαι προέρχονται ἐκ τῆς διαφορᾶς καὶ ποικιλίας τῶν μέσων, δι' ὧν ἅπασαι τὸ καλὸν δηλοῦσι καὶ παριστάνουσι, συνδυαζομένης καὶ αὐτῆς μὲ τὴν εἰς πάντα τὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης ταυτότητα ἀρχῆς καὶ τέλους, καὶ ἐπομένως ὑποτασσομένης εἰς τὴν μεγάλην ἐνότητα τῆς ἀρχεγόνου τοῦ καλοῦ ἐννοίας, ἐξ ἧς πηγάζουσι καὶ πάντες οἱ τὰς διαφόρους τέχνας διέποντες νόμοι. Ἐκ

1) Τρίτη δὲ ἀπὸ Μουσῶν κατοχὴ τε καὶ μανία λαβοῦσα ἀπαλὴν καὶ ἄδατον ψυχὴν, ἐγείρουσα καὶ ἐκθακχεύουσα κατὰ τε φθῶν καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ποιησὴν, μυρία τῶν παλαιῶν ἔργων κοσμοῦσα, τοὺς ἐπιγιγνομένους παιδεύει' ὅς δ' ἂν ἀνευ μανίας Μουσῶν ἐπὶ ποιητικᾷ θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανῶς ποιητῆς ἐσόμενος ἀτελής τε αὐτὸς καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μακρομένων ἢ τοῦ σιφρονοῦντος ἠφκνίσθη. Πλάτ. Φαίδρ.

ταύτης δὲ τῆς ποικιλίας δὲν γεννᾶται οὐδενία ὑπεροχὴ καὶ πρωτεία μεταξύ τῶν τεχνῶν, αἰτίαι, ἰσοβάθμιοι οὔσαι καὶ ἰσότημοι καὶ ἰσοδικαίοι, ὁμοιάζουσι τὰ ποικιλλόγραφα φύλλα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄνθους, τοῦ ἄνθους τοῦ καλοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι λαμπρὸν τῆς φύσεως κόσμημα καὶ ἔνδοξον τῆς ἀνθρωπότητος καύχημα.

Τὸ νὰ προσδιορίσῃ τὸ καλὸν ἐν γένει, νὰ τὸ ἀναλύσῃ εἰς τὰ ἐξ ὧν συνίσταται στο χεῖρα συμπαραθέτους αὐτὸ πρὸς τὸ ὑψηλόν, τὸ χάριεν, κ. τ. λ. νὰ προσδιορίσῃ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ καλοῦ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ τεχνικοῦ, νὰ ἐνδείξῃ τὴν πηγὴν τῆς ἐμπνεύσεως, νὰ διαστείλῃ τὰς διαφόρους τέχνας κατὰ τὰ διάφορα αὐτῶν ἀντικείμενα, ἐνδεικνύουσα τὸ τέλος, τὰ μέσα καὶ τὰ παραγγέλματα ἐκάστης, τέλος πάντων νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἀναπτυξίν, τοιοῦτον εἶνε τὸ ἔργον, τὸ εὐρύτατον στάδιον καὶ τὸ εὐγενέστατον τῆς Κιλλολογίας ἀντικείμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ θεοσοφίας καὶ συμπέρασμα τοῦ ὅλου πονήματος.

Τελευταῖον καὶ ὑψηλότερον μέρος καὶ οἶον κορωνίς τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ Θεοσοφία, διότι πάντα ἐκ Θεοῦ ἔρχονται καὶ πάντα ἄγουσιν ἡμᾶς πρὸς Θεόν. Αἱ δὲ διαφοροὶ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ διδασκαλίαι εἶναι ὡς τρεῖς λεωφόροι ἄγουσαι ἡμᾶς πρὸς τὴν Θεοσοφίαν, τὴν ἐπιστήμην τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀπείρου καὶ ἀκωτάτου ὄντος, ἐν ᾧ τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἀπείρως πᾶς συνενοῦνται. Μόνη δὲ ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης ἐπιστήμης εἶναι ἡ μεγαλητέρα δόξα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅλον μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ μεγαλεῖον τοῦ. Δι' αὐτῆς ἡ φιλοσοφία ἐκτείνεται ὅσον καὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐκ τῆς Θεοσοφίας φυτικῆ λεγομένη θρησκεία ἐξισοῦται ὡς πρὸς τὴν ἑκτασιν μετὴν ἀποκαλυφθεῖσαν, καθότι πᾶσα φιλοσοφία ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον

καὶ τὴν ἐκτασιν εἶναι πικρόλλητος πρὸς τὴν Θεησκείαν, καὶ ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία πρέπει νὰ συνάδῃ πρὸς τὴν ἀληθῆ Θεησκείαν.

Εἶναι δὲ καὶ αὕτη ἀποκάλυψις, διότι ἡ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ δὲν γίνεται μόνον διὰ τοῦ Θείου ῥήματος ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Τοῦτου ὑπόστασις εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος καὶ μορφή αἱ τρεῖς τοῦ ὄντος ἀρχαί, ὑπόστασις, γένεσις καὶ μορφή, αἵτινες ἀδιακλύτως συζευχθεῖσαι συναποτελοῦσι τὸν περὶ ἡμῶν ὀνομασθέντα ὀργανισμόν τοῦ λόγου, τὸν ἀποκαλύπτοντα τὴν τῆς τάξεως ἔννοιαν, δι' ἧς καθορίζομεν καὶ ἐννοοῦμεν τὴν καθολικὴν καὶ παγκόσμιον τάξιν, ἧς τὸ ἀρχέτυπον ἐνυπάρχει εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον, τὸν φωτίζοντα διὰ μιᾶς τῶν ἀκτίνων τοῦ τὸν ἄνθρωπον καὶ δι' αὐτῆς συνιστῶντα τὸν λόγον του. Ἄρα ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ διὰ τοῦ λόγου, καὶ ἡ ἀποκάλυψις αὕτη εἶναι προταραχική, διότι ὁ λόγος ἀρχετικὴ καὶ συναπτύσσεται μετὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἢ μετὰ τὴν τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διηρηθείς, διότι ὁ λόγος εἶναι ἀειεργετικὴ καὶ ἄσβεστος λυχνία φωτίζουσα ἀδιαλείπτως τὸν ἄνθρωπον· εἶναι καθολικὴ, διότι ὁ λόγος εἶναι κοινὸν τῶν ἀνθρώπων κτῆμα καὶ δώρημα καὶ εὐεργέτημα καὶ οὕτως φωτίζον πᾶντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· εἶναι, τελευταίου, ἀναμφίβολου, διότι ὁ λόγος εἶναι ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῆς ἐπιστήμης, καὶ πάσης ἀνθρωπίνης βεβαιότητος τὸ θεμελίον.

Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος βεβαιοῖ ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεως αἰτίου τινὸς πρώτου, ποιητικοῦ, δημιουργοῦ, ἀπειρου, καὶ ἄπειρον ἔχοντος τὴν δύναμιν, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα. Εἰς ταύτην δὲ τὴν ἀπόδειξιν ἀνάγονται πᾶσαι αἱ ὑπὲρ τῶν διαφόρων φιλοσόφων δοθεῖσαι περὶ πρώτου τινὸς αἰτίου, εἴτε φυσικαὶ καὶ ἠθικαί, εἴτε μεταφυσικαὶ ἀποδείξεις, ἢ τοῦ Πλάτωνος ὡς ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ τοῦ Καρτεσιῦ ὡς ἡ τοῦ Κλάρκου καὶ τοῦ Λειβνίτιου, ἢ τοῦ Βοσσυέτου, τοῦ Φενελῶνος καὶ τοῦ Καντίου, τῶν ὀπαδῶν τῆς Σκωτικῆς Σχολῆς καὶ πάντων τῶν θειστῶν τῆς ἀρχαίας καὶ νέας φιλοσοφίας.

Πρῶτον λοιπὸν τῆς Θεοδοσίας καθήκον θέλει εἶναι νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ συλλέξῃ τὰς διαφόρους ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ν' ἀπαριθμῆσῃ αὐτάς ἐντελῶς, νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν ἄλλαι δύνανται νὰ προστεθῶσι, νὰ τὰς ἀναλύσῃ ἀνάγουσα αὐτάς εἰς τὰ ἀπλοῦστερα στοιχεῖα των, νὰ ἰδῇ ἐὰν ἴησι πρῶται ἢ καὶ αὐταὶ ἐξαγόμεναι· καὶ ἀφ' οὗ συντελέσῃ τὴν πραγματείαν ταύτην, πεποιθήμεν ὅτι θέλει φθάσει εἰς τὸ πρὸ ὀλίγου καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ πονήματος τούτου μνησθέν συμπέρασμα, ὅτι δηλ. πᾶσαι αἱ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀποδείξεις ἀνάγονται εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν λογικὴν, κυρίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀπόδειξιν, πολλῶν μορφῶν ἐπιδεικτικῆν, καὶ διὰ

τοῦτο ἢ παραγνώρισθησάν, ἢ ὑπ' ἄλλο ὄνομα ὑποκρυπτομένην, ἢ ἀναπληρουμένην δι' ἄλλων ἀποδείξεων, αἰτινες ἐξελήφθησαν ὡς διάφοροι, μολονότι μὲ αὐτὴν συνταυτίζονται, καθὼ οὐσαι πορίσματα αὐτῆς ἢ διάφοροι αὐτῆς μορφῆς καὶ ἐφαρμογῆς.

Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ ζητηθῶσι τὰ προσόντα καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον.

Καὶ τὸ νὰ ἦναι ὑπόστασις, σχέσις καὶ μορφή, εἰς καὶ τριαδικός, ἄπειρος καὶ ἀίδιος, θέλει εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ἀνεξάλειπτος αὐτοῦ χαρακτήρ, τὸν ὅποιον ὁ λόγος εὐρίσκει ἐν τῷ ἰδίῳ ὄντι καὶ εἰς πάντα τὰ ὄντα, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἐν δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐννοήσῃ. Ἀλλὰ ὑπόστασις, σχέσις καὶ μορφή, ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν ἄπειρος καὶ τελεία καὶ ἀποτελοῦσαι ἐπομένως τρία τέλεια καὶ ἄπειρα ὄντα ἄπειρος καὶ ἐντελῶς συνενοούμενα (1) καὶ μίαν ἀποτελοῦντα τρισυπόστατον, ὁμοούσιον καὶ ἀδιαιρέτον Τριᾶδα ἅγιον καὶ μυστηριώδη, τύπον ἀνώτατον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ὑπάρξεως, θεμέλιον καὶ κύριον χαρακτήρα τῶν ὄντων, ἐν τῶν ὄντων, καὶ ὄντως ἐν, πηγὴν πάσης τῶν ὄντων ἐννοίας, παντός γένους καὶ παντός εἶδους, τύπον ἀναγκαῖον, καθολικὸν καὶ ἀίδιον, τὸ ὅποιον ἐνεχάραζεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν λόγον, δι' οὗ φωτίζει τὸν κόσμον καὶ ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ πλάσματά του.

Ὁ δὲ λόγος, ὅστις διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος βεβαιῶν ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, μᾶς γνωστοποιεῖ ἐνταυτῷ καὶ τὰ προσόντα αὐτοῦ διὰ τῆς ιδέας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὄντος· διότι αἱ μὲν τοῦ ὄντος ἀρχαὶ ἀνάγονται εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς τάξεως, ἢ ὅποιος συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ πραγματοποιοῦνται εἰς τὴν κτίσιν· ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τῆς αἰτιότητος ἐνυπάρχει καὶ ἡ ἐπομένη, ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀποτελέσματος δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ αἰτίου. Πάντα λοιπὸν διὰ νομίμου ἐπαγωγῆς φέρουσι ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ εἰκάσωμεν τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ εἰς μὲν τὸν κόσμον εὐρίσκομεν λογικὴν τινα τάξιν ἐκπεφρασμένην διὰ τῆς ὕλης, καὶ ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λόγῳ ἀνακαλυπτομένην. Εἰς δὲ τὸν ἄνθρωπον εὐρίσκομεν τὴν σύναψιν τοῦ παντός τὴν ἐξοχὴν καὶ τὸ ἄνθος τῆς κτίσεως. Ἄρα εἰς τὸν Θεόν, αἰτίον πρῶτον, ποιητικόν, δημιουργικόν, καθολικόν, ἀπλόον καὶ ἄπειρον, πρέπει νὰ ὑπάρχωσι τὰ στοιχεῖα τῆς διαφορῆς

1) Τελείας μὲν τὰς ὑποστάσεις φημὲν ἵνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θετικῆς νοήσωμεν φύσεως. Ἰωάν. Δαμασκ. Ὁρ. ὅλον τὸ Καθ. Η'. τῆς ἐκδ. τῆς Ὁρθοδ. Πίστews, καὶ τοῦ ἱεροῦ Δούλου τῆς De Div. 88 ιη'.

φύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ διαφόρων οὐσιῶν καὶ ὑποστάσεων, αἷτινες, κατὰ τὸν εἰς ἡμᾶς γνωστὸν ἀνώτερον βαθμὸν, συνενοῦνται εἰς τὴν ἀνθρώπου. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τούτῳ εὐρίσκομεν νοῦν, αἰσθητὴ καὶ ἐνέργειαν ὡς ἐρχὰς πάσης αὐτοῦ τάσεως καὶ ἐκδηλώσεως, δυνάμεθα ἐλλόγως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐν τῷ Θεῷ πρέπει νὰ συνυπάρχῃσι τὰ τρία ταῦτα προσόντα, ἀλλὰ τέλεια, ἀπειρα καὶ ἀπόλυτα.

Ὁ ἀληθὴς ἐπαμένως Θεὸς δὲν εἶναι οὔτε ὁ τῶν Ἰνδῶν, οὔτε ὁ τῶν ἐθνικῶν, δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, οὔτε ὁ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, οὔτε ἡ φυσικῶσα φύσις τῶν αἰσθητοδόξου, οὔτε ἡ καθολικὴ τοῦ Σπινόζα ὑπόστασις, οὔτε ἡ ἀπόλυτος ταυτότης τοῦ Σχελλίγγου, οὔτε τὸ καθολικὴν πνεῦμα τοῦ Ἐγέλου ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς καὶ μόνον καὶ ὄντως Ὄν, Ὄν προσωπικὸν, ἀπειρον, τέλειον, ἀπόλυτον, ἀνγκυαῖον, κτῆδιον, καὶ ἀπέραντον, πάνσοφον, πάνἀγαθον καὶ παντοδύναμον, δημιουργῆσαν καὶ συντηροῦν τὸ πᾶν δι' ἀπειρου δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ ἀγαθότητος· εἶναι ὁ ἀποκαλυπτόμενος καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς καρδίας, ἐκ ἀδόλως καὶ εὐλακρινῶς συμβουλευθῶμεν τοὺς χρησμούς των, ὁ Θεὸς τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Καρτεσιῶ καὶ τοῦ Μαλεβράγγου, τοῦ Φενελῶνος καὶ τοῦ Βοσσυέτου, τοῦ Λαίβνιτίου καὶ τοῦ Νεύτωνος, ὁ Θεὸς τῆς πανσέπτου καὶ ἀγιωτάτης ἐκείνης θρησκείας, ἣτις εἶναι μόνη καὶ νόμιμος αὐτοῦ θυγάτηρ καὶ μήτηρ ἀληθὴς τῆς σοφίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ἐκεῖνος ὅστις, καθὼς μὲ τὸν ἥλιον φωτίζει τὴν γῆν, οὕτω διὰ τοῦ λόγου φωτίζει τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων, διαχέων ἀπανταχοῦ τὴν φῶς τῆς ἀληθείας, ὅστις φλέγει τὴν καρδίαν μὲ ἀγάπην καὶ μᾶς διδάσκει τὴν ἠθικὴν τῆς αὐταρκαρήσεως, τῆς θυσίας καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας διανέμει ἀφθόνως ἀρρήτων καὶ ἀτελεύτητον ἀμοιβὴν ἀτελευτήτου χαρῆς καὶ οὐρανοῦ μακαριότητος.

Ἄφ' οὗ δὲ ἀποδειχθῇ ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ καὶ προσδιορισθῶσι, καθ' ὅσον δύναται ἡ ἀσθενὴς τοῦ ἀνθρώπου διάνοια, τὰ προσόντα αὐτοῦ, εὐκόλως ἀποδεικνύονται αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ πλάσματά του καὶ ἡ ἀληθὴς καὶ καθαρὰ λατρεία, τὴν ὁποίαν ὀφείλει εἰς αὐτὸν ὁ ἀνθρώπος, ἣτις τελεῖται πρὸ πάντων διὰ τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀρετῆς, τῆς εὐλακρινοῦς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεως, τῆς ἐνθέου δειότητος, τῆς ἀπεριορίστου ὑποταγῆς, τῆς εὐσεβοῦς τῶν νόμων τοῦ ἐρευνῆς, καὶ τῆς ἀπαρεγκλίτου καὶ διηνεκοῦς ἐκτελέσεως τῶν ἀγνῶν αὐτοῦ ἐντολῶν.

Τὸ κακὸν εἶναι ἀχώριστον παντὸς πλάσματος, ἔλλειμμα, εἶναι

ἐκείνη ἢ κατ' ἀνάγκην καὶ ἀφρευκτός ἀτέλεια ἢ ἐνυπάρχουσα φύσει εἰς πᾶν ὄ, τι ἐπλάσθη, εἰς πᾶν ὄ, τι δὲν εἶναι Θεός· αὕτη εἶναι ἢ ἀληθῆς καὶ μόνη πηγὴ, ἐνταυτῷ δὲ ἡ μόνη καὶ ἀληθῆς τοῦ κακοῦ διακασιολόγησις. Καθότι ὁ Θεός δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ πλάσῃ τὸ κακὸν ἀφ' οὗ ἔπλασε τι, ἀφ' οὗ ἡ πλάσις ἐμαλε νὰ ἦναι κατωτέρα τοῦ πλάστου καὶ φύσει ἀτελής, ἀφ' οὗ τὸ κακὸν ἀχώριστον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ μόνη ἡ ἀπειρία· αὐτοῦ ἀγαθότης μᾶς ἐγγυᾶται ὅτι ἐν τῷ συνόλω τῶν γινομένων καὶ τῶν γέσεων τὸ ἀγαθὸν θέλει ὑπερβῆ τὸ κακὸν, καὶ ἐκ τοῦ χάους τῆς ἀταξίας θέλει ἐξέλθει ὁ κόσμος τῆς τάξεως (1). Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία καὶ ἡ θεία πρόγνωσις, τὸ αὐθαίρετον καὶ ὁ προορισμὸς συμβιβάζονται ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ Δημιουργοῦ ἀγαθότητι καὶ σοφίᾳ. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ λύσις, τὴν ὁποίαν ὁ μικρὸς καὶ ἀτελής νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ μυστηριώδη ταῦτα ζητήματα.

Ἡ δὲ Θεοσοφία ὀφείλει νὰ ἀποφύγῃ δύο ἐναντίας ὑπερβολάς, οὔτε δηλ. νὰ καταπλαγῇ ὡς ἐκ τοῦ ὕψους καὶ μεγέθους τοῦ ἀντικειμένου της, οὔτε νὰ διαγυρισθῇ ὅτι δύναται διὰ τολμηροῦ βλεψύματος νὰ παρεισδύσῃ εἰς ὅλα τὰ βάθη τῆς θείας οὐσίας. Δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἀποκηρύξῃ τὸν λόγον, ταπεινόνουσα αὐτὴν ὑπὲρ τὸ δέον, οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον θαρρόυσα εἰς τὰς δυνάμεις του, νὰ τὸν ἀνυψώσῃ καὶ νὰ τὸν θέσῃ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ὑψίστου. Ὁ σκεπτικισμὸς καὶ ὁ δογματισμὸς εἶναι οἱ δύο σκόπελοι τῆς φιλοσοφίας, οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀντίπαλοι πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἠθελήσαμεν νὰ συνδιαλλαχθῶμεν ἐν ἀρχῇ καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπὲρ ποτε ἀπομακρυνόμεθα ἐν τέλει τοῦ παρόντος πονήματος.

Ἐν ᾧ, εἶτι καλὸν ὑπάρχει καὶ νέον καὶ ὠφέλιμον, ὅχι εἰς ἡμᾶς ἀλλ' εἰς τὴν μέθοδον ὀφείλεται, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν, ἐκείνην τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωκαν οἱ φαινότεροι τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας φωστῆρες, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφεύρεν ἀλλ' εὔρε καὶ ἔφερε πάλιν εἰς φῶς ὁ Καρτέσιος, καὶ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶς οἱ ἀπ' αὐτοῦ μετεχειρίσθησαν ἢ τε Σκωτικῇ καὶ ἡ Καντιανῇ σχολῇ καὶ ἐξ ἧς ἡ σύγχρονος Γαλλικῇ φιλοσοφίᾳ ἤρυσαν τὰ λαμπρότερα καὶ πλέον ἀναμφισβήτητα αὐτῆς πλεονεκτήματα. Ἡμεῖς εὐγνωμονοῦντες δι' ὅσα ὀφείλο-

1: Ἀπὸ τὰ νοσήματα ἐξέρχεται πολλάκις ὁ ἄνθρωπος κατὰ τινὰ θεῖαν οἰκονομίαν πλέον ὑγιῆς καὶ εὐρωστός· ἀλλὰ τοῦτο δὲν δηλοῖ ὅτι δὲν ὀφείλομεν ἢ δὲν δύναμεθα νὰ ἀποφύγωμεν τὰ πλείεστα τῶν νοσημάτων. Ὡσαύτως ἡ ἠθικὴ μᾶς διδάσκει πῶς ν' ἀποφύγωμεν τὰ ἠθικὰ νοσήματα καὶ ἡ πολιτικὴ ἱστορία τὰ πολιτικά, καὶ τοὶ πολλάκις πρόξενον καλῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

μεν εἰς τὴν μέθοδον καὶ τὴν σχολὴν, τῆς ὁποίας ὁμολογοῦμεν ὅτι εἰ-
 μεθ' πιστοὶ ὄπαδοὶ καὶ ἐλάχιστοι μαθηταί, εὐχριστούμεθα, ἐάν,
 διὰ τῆς ἀτελοῦς καὶ ἀτέλῳ ταύτης πειραγγραφίας τῆς ὑψηλοτέρας
 καὶ εὐγενεστέρας τῶν ἀνθρωπίνων μαθήσεων, εὐτυχίσωμεν ν' ἀναπο-
 κήσωμεν εἰς τὴν φιλοτάτην ἡμῶν πατρίδα οἶονεὶ μνήμην τινὰ τῆς ἀρ-
 χαίας τῆς δόξης καὶ γὰρ ἀναρρίπτωμεν τὸν σπινθῆρα τοῦ φιλοσοφι-
 κοῦ ἐκείνου πνεύματος, τὸ ὅποσον ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ
 σκότει τοῦ μεσαιῶνος ὡς λαμπρὰς ἀκτινοβολοῦς διέλαμψε, νῦν δὲ ὑπὸ
 τῶν ἀπαυγασμάτων τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου ἀναζωπυρούμενον ἐν
 Ἑλλάδι μᾶλλον ἢ ἀλλοθι μὲ νέον καὶ ζωηρότατον ὄπως θέλει ἐκλάμ-
 ψει, καὶ ὡς πυρίνη στήλη θέλει ὀδηγήσει τὴν νέον Ἰσραήλ εἰς τὸν ἐν-
 δοξον ἐκείνον προορισμόν, τὸν ὅποσον εἰς τὰς ἀθικιάτους δέλτους ἤδη
 ἐγείραξεν ὁ δάκτυλος τοῦ Ὑψίστου.

